

Етнокультурне буття, духовність і світогляд селянства

УДК 214.058.244:477.4

Н. О. Бережна

аспірантка кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Ю. П. Присяжнюк

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ВІРМЕНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ РУБЕЖУ ХХ–ХХІ СТ.: ДОСВІД СІЛЬСЬКОЇ АКУЛЬТУРАЦІЇ

Авторами розвідки досліджено «незручну» для істориків та етнографів тематику: акультурацію вірменського населення в сільській місцевості Центральної України в умовах відносно різкого зростання його чисельності у цьому регіоні. Вказуючи на суперечливий характер складного процесу, констатують, що саме представники вірменства належать до тих, хто поживав динаміку ринкової трансформації сільськогосподарської сфери виробництва на рубежі ХХ–ХХІ ст.

Ключові слова: вірмени, діаспора, громада, Центральна Україна, село, сільське господарство, адаптація, акультурація.

Постановка проблеми. Науковий інтерес до історії етнічних груп (національних меншин) України зумовлений насамперед проблемами формування новітньої української національної державності. Вірменство привертає увагу дослідників кількома додатковими обставинами, з-поміж яких варто виокремити його унікальну за своєю тривалістю адаптацію в іноетнічне середовище. Також відчутними кількісними змінами та способами життєдіяльності в останні десятиліття.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. у Центральній Україні, до якої ми зараховуємо п'ять областей: Київську, Кіровоградську, Полтавську, Черкаську й Чернігівську, – мешкало 15,7% всіх вірмен України (без м. Києва – 10,7%) [1, 381–387]. Якщо ж брати до уваги загальну чисельність вірмен, то на одній Донеччині їх проживало рівно стільки, скільки в усіх центральних областях разом узятих, що побічно підтверджує гіпотезу про трудовий характер переселенського руху в новітній історії.

Отже, за щільністю розселення вірменського населення Центральна Україна належала до середньо-ї рідкозаселених регіонів. Однак, як з'ясувалося, мала свою чітко виражену специфіку: третина вірмен мешкала у Києві, а порівняно значна їхня частка осідала в населених пунктах сільського типу. Це дає перспективи досліджувати соціокультурні аспекти вірменської діаспори в Україні, використовуючи переваги компаративістського методу й, принагідно, залучати у сферу наукових пошуків «оригінальні сюжети місцевої землеробської культурної традиції» [2; 3, 9–11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Порушена авторами тема належить до «білих плям» історіографії. Водночас, як зазначає В. Воловик, «вірменські селитебні (заселені. – Авт.) осередки ніколи не були замкненими та ізольованими від решти етноландшафтів» [4]. Вони посідали більш-менш чітко визначену нішу соціально-економічної діяльності – торговельно-ремісничий (бізнесовий) напрям, що становив «відчутну конкуренцію єврейській нацменшині» [4]. Щодо господарства вірменських землеробських колоній, то праці Л. Щура [5], О. Осіп'яна [6], Л. Мельника [7] та інших дослідників хронологічно обмежені подіями XIII–XIX ст. і не збагачують «аграрні» знання про новітній період історії.

Мета статті – дослідити особливості життєдіяльності представників вірменського населення в сільській місцевості Центральної України рубежу ХХ–ХХІ ст. з перспективою творення наукових синтезів соціокультурного простору вірменської національної меншини.

Виклад основного матеріалу. Дослідити вірменську етнічну групу, «розсіяну» по селах, селищах міського типу та містечках Центральної України, видається проблематично вже тому, що бракує узагальнених статистичних даних. Вони розпорошені, а їхній збір та систематизація зазвичай не встигають за розвитком ситуації. Особливістю розселення вірмен є те, що більшість їх оселялися в міських поселеннях (у різних областях від 75% до 95%). Поява ж сільського вірменського середовища – по своєму унікальне явище, яке само по собі викликає підвищений інтерес.

Матеріали усних опитувань також хибують помітною неточністю, бо у своїх інтерв'ю люди більшою мірою керуються не перевіреною інформацією, а чутками, переказами, добре відомими стереотипними кліше. Акценти часто-густо зосереджують на окремих випадках, догматичних судженнях та вже ustalених міфах. Їхні погляди, пов'язані з упередженим ставленням, що є результатом сприйняття культурно іншого як чужого, неприйняттого, а то й ворожого, часто обмежені «випадками аморальних явищ», зокрема «позашлюбної вагітності жінок» [8]. А ще прийнято було вважати, що лише «масові втечі» представників вірменської нацменшини із сіл посприяли поверненню їх до «нормального життя».

Для заповнення лакуни в джерельній базі автори використали матеріали не лише усноісторичних студій, а й окремих етнографічних експедицій. Найпродуктивнішою можна вважати польові дослідження, які було проведено в Олександрійському районі Кіровоградської області в період з 1 по 12 липня 2011 р. З'ясувалося, що в цьому районі переважало українське населення, «розбавлене» нечисленними «етнічними меншинами» [9]. Вірмени мешкали в селах Красносілля, Бовтишка, Розумівка, Нова Осота, Івангород, Михайлівка, смт. Олександрівка та

Єлисаветградка. В с. Стара Осота вони проживали по сусідству з українцями, а також циганами, поляками, євреями, молдаванами, білорусами, узбеками.

Ставлення українців до вірмен було загалом толерантним. На відміну від осіб ромської національності, де конфлікти на етнічному ґрунті траплялися частіше. Водночас, як засвідчили респонденти, в місцевих школах українським дітям нічого не заважало навчатися разом із циганськими.

Щодо адаптації вірменства до сільських умов, то тут більшим виявився досвід Кіровоградщини, Черкащини, а передусім Полтавщини. Серед іммігрантів переважало чоловіче населення (58%), що підтверджує трудовий характер переселення. Демонструючи раз по раз незначні особливості, вірмени загалом успішно пристосовувалися до тих обставин, які існували в сільській місцевості українських центральних областей. Вони нічим не поступалися місцевому населенню у здобутті освіти, навичок і вмінь побутового облаштування та практичної (професійної) діяльності. Їхня трудова діяльність позначалася частішою, аніж у вірменського населення решти регіонів України, зайнятістю у власних селянських (фермерських) та особистих підсобних господарствах.

Згідно з офіційною статистикою за 2001 р., чисельність зайнятих на підприємствах, в організаціях, установах, селянських (фермерських) господарствах сягнула 3345 осіб, зайнятих в особистих підсобних господарствах – 764 особи, а у власних селянських (фермерських) господарствах – 71 особу. Сукупно 4180 осіб, що від загальної кількості тих, хто офіційно ідентифікував себе представником вірменської громади (15631 осіб), становило 26,7%. Очевидно, що з огляду на технологію проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 р. точніше вирахувати чисельність фермерів, а тим більше «селян» вірменської національності, не видається можливим. Будь-які зарахування чи відрахування від цієї чисельності тих чи інших «сумнівних» категорій населення за джерелами їхнього існування сповнені ризиками віддалення від реальної картини.

Певною компенсацією може послужити додаткова інформація від самих вірмен. Вона, щоправда, також достатньо суперечлива, хоча й засвідчує відому тенденцію – схильність сільських вірмен займати вакансії в бізнес-середовищі. Отже, з даних польових досліджень, у селах Центральної України вірменське населення, що в них мешкало, «мало, в основному, свої приватні городи, приватні господарства». Вочевидь вживання терміну «приватне» тут не достатньо обґрунтоване, бо земельні ділянки здебільшого лишалися неприватизованими. Це не перешкоджало їхнім господарям (користувачам) порівняно ефективніше за місцевих українських селян адаптуватися в ринкові відносини. Так, у Чигиринському районі вірмени мали «свій колгосп» (обробляли поля, утримували корівник), збут продукції якого був налагоджений по всій Україні. Міркуючи прагматично, вони прагнули отримувати максимальні прибутки. Власне тому одним із напрямів інвестиційного вкладення вірменського підприємництва стали новозбудовані в Черкасах та інших містах фермерські ринки.

У райцентрах загалом успішно розвивався малий бізнес: функціонували магазини, «точки» на базарах,

де торговці збували продукцію сільського господарства, зокрема й привезену з інших регіонів.

Отже, українське село Центральної України викликало певний інтерес серед вірмен, які прибували на постійне проживання. Відголоски цього «неприродного» явища пролунали навіть у Республіці Вірменії. Наприкінці літа 2012 р. в Україну, зокрема на Черкащину, приїздила делегація, аби ознайомитися з місцевим досвідом розбудови сільської інфраструктури. Мета проекту – поліпшення благоустрою маленьких населених пунктів на засадах спільного фінансування. Сільські громади мали надати лише 5% від потрібної суми. Вірмени виявили тут традиційну активність. Так, у Шполянському та Христинівському районах вони прокладали нові та ремонтували дороги, у Думанцях Черкаського району – обслуговували потреби населення кількома пилорамами.

Адаптація вірмен до реалій українських сіл супроводжувалася і більш поглибленими процесами, які б доречно назвати поняттям «акультурація». Про її межі свідчать факти спалахів національних відмінностей між українцями й вірменами в екстремальних ситуаціях. Скажімо, коли траплялися розбої, побиття чи зґвалтування. У таких випадках, до з'ясування обставин (часто правоохоронні органи навмисне затягували розгляд справ), селяни вимагали примусових виселень кривдників, а то й «просили забиратися геть» усій вірменській громаді [10]. Проте в «мирних» умовах ситуація виглядала набагато комфортнішою для сторін.

Усталений погляд, мовляв, у вірменських родинах чоловіки лише заробляють кошти, але не беруть участі в господарсько-побутових роботах, іншими словами – майже зовсім не причетні до виконання «хатніх» функцій, виявився міфом. Взаємна допомога чоловіків і дружин в українських реаліях стала обов'язковою. Як з'ясувалося, навіть у бізнесі, не кажучи вже про традиційні сімейні клопоти. Міфом можна вважати також погляди, що вірменські жінки лишалися «затурканими» та «нешасними». Певною підставою для таких уявлень служили два чинники: по-перше, публічна покірність дружин своїм чоловікам (яку радше варто розуміти як традицію взаємоповаги, аніж вияв беззастережної смиренності), по-друге, порівняно більша залежність жінок (особливо молодих дівчат та невісток) від чоловіків, батьків, яку дотепер можна спостерігати в сільській місцевості Республіки Вірменії.

Встановлено, що ідентифікаційні процеси у вірмен сільської місцевості п'яти областей Центральної України різнилися від аналогічних змін, що відбувалися в урбанізованій частині діаспори. І хоча в обох сегментах етнічної групи тенденції загалом співпадали, проте в селах вони виявилися набагато радикальнішими. Так, протягом 1990-х рр. у сільській місцевості Полтавщини, Черкащини, Київщини, де мешкали представники цієї діаспорної меншини, помітніше зросла чисельність власне вірменомовного компонента ідентичності (збільшення з 48% до 79% засвідчило помітну «вірменизацію» в середовищі сільського населення регіону). Водночас відбулася своєрідна «дерусифікація» (про що свідчило зменшення тих, які ідентифікували себе російськомовними з 41% до, приблизно, 8%). Села Центральної України могли «похвалитися» й ледве

помітною «українізацією», адже частка тих, хто перейшов на україномовну ідентичність, зросла в них із 8% до майже 13%. Протягом 2000-х рр. ці тенденції загалом зберігалися. Щоправда, з помітним уповільненням, що пов'язано з наблизенням відповідних показників до «природного стану справ», тобто мінімізації впливу політико-пропагандистського чинника на увлелення людей.

Давалися взнаки процеси, пов'язані з розпадом СРСР, становленням незалежних держав і, зрештою, появою нового покоління людей, не обтяженого радянською ідеологічною спадщиною. В таких умовах вплив російського імперського чинника виявився недостатньо потужним, аби зберегти незмінними старі увлелення та відповідні їм ідентифікаційні моделі мислення. У сільській місцевості, де вплив політичного життя був відчутно скромнішим, вірменам доводилося мешкати в загалом консервативних (традиційно-аграрних) умовах.

Щодо проблеми мовної ідентичності вірменського населення Центральної України, то в Полтавській області, на відміну від Київської, Черкаської, Чернігівської та Кіровоградської областей, кількість вірмен, які вказали рідною мовою російську й українську, у сільській місцевості виявилася на початку ХХІ ст. майже однаковою. Тобто, етнокультурне середовище в новітній період історії продовжувало відігравати помітну роль у виборі соціальної поведінки людей. Іншими словами, вірмени, яким випало мешкати в сільській місцевості, прагнули виробити особистий стиль життя, значною мірою орієнтуючись на туєшні соціокультурні умови розвитку.

Висновки. Вірменське населення, зокрема й те, що переселилося в регіон протягом 1990-х – початку 2010 х рр., здебільшого воліло мешкати в містах. Однак ця традиція, як і відсутність належної підтримки з боку національних (етнічних) громад, не змогли завадити розселенню частини вірмен (за оптимістичними розрахунками приблизно чверті діаспори) в селах, селищах міського типу та містечках. Вони радикально не змінили співвідношення а етнокультурному ландшафті села Центральної України, проте саме вони, пройшовши на рубежі ХХ–ХХІ ст. певний ступінь акультурації в українське етнічне середовище, пожвавили динаміку ринкової трансформації села, сільського господарства регіону.

Список використаної літератури та джерел:

1. *Енциклопедія історії України* : Т. 1 : А–В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – 688 с.
2. *Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.)* / Упор. М. Капраль. – Вид. 2-е, випр. (електронний варіант). – Л., 2010. – 575 с.
3. Дятлов В. Политический активизм армянской диаспоры в арабском мире / В. Дятлов // *Национализм и фундаментализм на Ближнем Востоке. Зб. матеріалов конференції (г. Москва, 4 февраля 1999 г.)*. – М. : ИИИиБВ, 1999. – 111 с.
4. Воловик В. Вірменські культурні ландшафти містечок Поділля / В. Воловик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_geogr/2011_1/1/003Volovik.pdf
5. Шур Л.О. Вірменські поселення на Поділлі (XIII–XVII ст.) / Л.О. Шур // *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : історичні науки*. – Кам'янець-Подільський : КПДПУ, 1998. – Т. 2(4). – С. 103–108.

6. Осіян О.Л. *Економічний розвиток вірменських колоній в Галичині, на Поділлі та Буковині в XIV–XIX ст.* : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олександр Леонідович Осіян. – Д., 1999. – 19 с.

7. Мельник Л.В. Вірменська присутність у Могилеві / Л.В. Мельник, Ю.І. Красноштейн // *Третя Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція*. – Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський : Оіум, 2009. – С. 78–84.

8. Див. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.objectiv.tv/080512/69765.html>

9. Ломака О.А. *Етнографічні та лінгвістичні дослідження населення Олександрівського району Кіровоградської області (за результатами етноекспедиції 2011 року)* / О.А. Ломака. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/JournALL/sid/sid_2011_18/25.pdf

10. Див. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.tsn.ua/ukrayina/na-vinnichchine-celoe-selo-vo-stalo-protiv-armyanina-292766.html>

References

1. V.A. Smolii et al. (2003). *Encyclopedia of history of Ukraine (in Ukr.)*
2. M. Kapral (electronic book). *Privileges of national communities of the city of L'viv (14th–18th centuries) (in Ukr.)*
3. Diatlov V. (1999). *The political activism of the Armenian Diaspora in the Arab world // Nationalism and fundamentalism in the Middle East. Materials of the conference (Moscow, February 4, 1999) (in Russ.)*
4. Volovyk V. (2011). *Armenian cultural landscapes of towns in Podilia region. Naukovi zapysky (Scientific notes), 1.* – Accessed mode : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2011_1/1/003Volovik.pdf (in Ukr.)
5. Shchur L.O. (1998). *Armenian settlements in Podolia region (13th–17th centuries). Scientific works of Kamianets-Podilskyi state pedagogical University : historical sciences (in Ukr.)*
6. Osipian O.L. (1999). *The economic development of Armenian colonies in Galicia, Podolia and Bukovina in the 14th–19th centuries (in Ukr.)*
7. Melnyk L.V. (2009). *Armenian presence in Mogilev. Third regional-scientific conference in Mogilev-Podilskyi, 78–84. (in Ukr.)*
8. See : [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.objectiv.tv/080512/69765.html> (in Ukr.)
9. Lomaka O.A. *Ethnographic and linguistic study of the population of the Alexander district of Kirovograd region (according to the results of the ethnographic expedition 2011) [Electronic resource] / O.A. Lomaka.* – Accessed mode : http://history.org.ua/JournALL/sid/sid_2011_18/25.pdf (in Ukr.)
10. See : [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://ru.tsn.ua/ukrayina/na-vinnichchine-celoe-selo-vo-stalo-protiv-armyanina-292766.html> (in Ukr.)

N.O. Berezna, Y.P. Prysyzhnyuk

ARMENIANS OF CENTRAL UKRAINE IN THE END OF THE 20TH – IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: EXPERIENCE OF RURAL ACCULTURATION

Introduction. Tangible changes in the number and ways of adaptation of the Armenian minority in the Ukrainian society in recent decades make it necessary to explore this unique experience. We observe the increased interest in rural areas, agricultural production, since before it was outside scientific research.

Purpose. Tracing the peculiarities of the life of the representatives of the Armenian population in rural areas of Central Ukraine in the modern period of history.

Methods. It is productive to use the advantages of the comparative method that gives the opportunity to rely on the

original stories of Ukrainian agricultural tradition.

Results. In the end of the 20th – in the beginning of the 21st century the Armenian population (mostly - migrants) once again demonstrated their ethnic cultural uniqueness. Having a choice, they preferred more urbanized forms of life. At the same time they started and extended the experience of rural (agricultural) adaptation and acculturation. One of the forms was the practice of settlement of Armenians in villages and small towns of Central Ukraine (primarily in Poltava, Cherkasy, Kirovohrad regions), active involvement in the development of their economy and improvement. Thus Armenians demonstrated specific manner of acculturation in Ukrainian ethno-cultural space. Bursts of radical expression of national differences were observed mostly in extreme cases - during conflicts, accompanied by fights, or in cases of rape. In fact only in such situations, residents of Ukrainian villages and towns required individual perpetrators of forced evictions, and sometimes the entire Armenian community. While in the "peaceful" conditions, the situation looked much more comfortable for the parties.

Originality. The authors state that the Armenian population has brought a significant originality and revived the dynamics of market transformation of agricultural industry in the region.

Conclusion. The subject is promising for further research, especially in the context of the tasks of profound clarifying the peculiarities of acculturation experience of Armenians in the Ukrainian village.

УДК 947.084.3/6 (477.82)

Я. М. Мартинюк

кандидат історичних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки, психології та українознавства Луцького національного технічного університету

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД СІЛЬСЬКИХ САМОУПРАВ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті досліджено основні етапи становлення органів територіального самоврядування на Волині у міжвоєнний період (1919-1939 рр.). Вивчено їх національний та професійний склад, охарактеризовано регіональну специфіку сільських самоуправ. Проаналізовано проведення виборів до органів місцевого самоврядування всіх рівнів, а також політичні симпатії їх членів. Визначено місце та роль, відведену самоврядуванню державною адміністрацією Другої Речі Посполитої у врегулюванні складних міжетнічних стосунків на Волині в означений історичний період.

Ключові слова: Волинське воєводство, територіальне самоврядування, гміна, громада, вїйт, «волинська політика».

Постановка проблеми. Територіальне самоврядування було важливим явищем у суспільно-політичному житті Волинського воєводства у міжвоєнний період. Інституції з відповідними назвами (ради сільських гмін, повітові сеймики тощо), члени котрих обиралися на засадах загального представництва, були покликані виконувати важливі завдання в галузі господарчого, суспільно-політичного й культурного життя регіону. У 1920-х – 1930-х роках на Волині українсько-польські відносини були неоднозначними і суперечливими. Зі стратегічних міркувань польський уряд прагнув перетворити пограничне з Радянським Союзом воєводство у зону, вільну від гострих соціальних та міжетнічних конфліктів. Особливого значення в цьому контексті

набувало створення в краї аполітичного за своєю суттю та характером виконуваних завдань інституту самоврядування, котрий повинен був відігравати роль регулятора складних міжнаціональних стосунків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Найбільший внесок у вивчення окремих питань, пов'язаних із історією створення та діяльністю інституту самоврядування у Другій Речіпосполитій зробили польські вчені – історики та правознавці. У сучасній польській історіографії є низка публікацій, присвячених висвітленню діяльності органів міського та територіального самоврядування в Польщі [1-4].

Певний внесок у вивчення окремих питань, пов'язаних із конституційним становленням інституту самоуправління зробила монографія А. Айненкеля [5]. Серед інших можна вирішити роботу А. Лучака [6], в якій відображено особливості функціонування самоврядних установ у 1918–1939 рр. крізь призму їх взаємовідносин із тогочасними політичними партіями та громадськими організаціями. За характером дослідження подібною до роботи А. Лучака є праця Р. Шведа [7]. Особливий інтерес викликає зроблений автором на тлі загальних державотворчих процесів із дотриманням строгої хронологічної послідовності детальний огляд та аналіз організаційної структури, обсягу діяльності та становлення самоврядування у Польщі в досліджуваній період. Незважаючи на наявність цих праць, де висвітлено деякі проблеми діяльності самоврядних інституцій на Волині 1920-х – 1930-х рр., у вітчизняній історіографії досі немає спеціальних комплексних досліджень, у яких би розглядалися ці питання. Автор статті має на меті проаналізувати окремі аспекти проведення виборів до територіальних самоуправ, їх професійний, політичний та національний склад.

Виклад основного матеріалу. Стосовно національного складу органів самоуправління, то основна боротьба за мандати велась, звичайно, між поляками та українцями. Кількість представників тієї чи іншої національності в різні періоди існування інституту самоврядування на Волині була різною, проте сталою лишалася польська перевага саме в міських самоуправлениях.

Свідоме обмеження місцевою владою активності органів територіального самоврядування було спричинене їх особовим складом, обраним у результаті ще перших виборів до самоуправ 1927 р., на яких поляки здобули лише 22% мандатів. Зайняли вони 85 із 198 місць у повітових сеймиках (35%). Українці здобули 71% мандатів у радах сільських гмін (800 радників із 1100), а поляки – 19% [8, 3].

Показовим є те, що 75,5% (600 осіб) радників-українців були безпартійними, 24,5% (194 особи) належали до «Сельробу» чи симпатизували йому. Найбільша кількість сельробівців була у гмінних радах Дубнівського повіту – 88 із 150 радників [8, 19]. Відносно загальної чисельності радників в інших повітах воєводства, кількість радників – членів КПЗУ, «Сельробу», чи тих, котрі симпатизували їм, була все-таки незначною: Володимирський повіт – 9 осіб (10,2%), Горохівський – 24 (29,6%), Здолбунівський – 7 (9,5%), Ковельський – 8 (5,2%), Костопільський – 1 (1,4%), Кременецький – 12 (6,8%), Луцький – 8 (5,7%), Любомльський – 23 (29,8%), Рівненський – 14 (12,6%) [8, 9]. Саме тому в документі, в якому підводились підсумки проведених виборів, говориться, що